

Horváth Iringó

Kolozsvár

Textíliák a Küküllői Református Egyházmegye 1676-os összeírásában

Textiles dans l'inventaire du Diocèse Réformé sur les Târnavé du 1676. Résumé

La publication des documents du 17–18 siècles trouvés dans les Archives du Diocèse Réformé de la Transylvanie a été complétée par la présentation des objets y existants. Ainsi, on a eu la possibilité d'étudier les textiles aussi qui peuvent être considérés comme des témoins d'une époque lointaine. On a réussi de faire l'inventaire des pièces qui sont disparues de la mémoire des membres de certaines communautés. La présente étude fait référence aux textiles décrits dans le protocole du 1676 qui peut être considéré comme un des premiers documents d'une période historique bien définie.

Malheureusement, à cause des descriptions schématiques il est bien difficile l'identification des objets décrits. Il y a un nombre réduit de textiles qui peuvent être comparés et considérés correspondant aux présentations. Mais on sait qu'ils ont été exécutés des matières chères par un travail minutieux et artistique. Ces textiles de la communauté réformée de la Transylvanie constituent un patrimoine précieux qui nous parle d'une période ancienne et des hommes qui ont eu un soin particulier concernant l'église.

Mots-clés: Archives du Diocèse Réformé de la Transylvanie, textiles de la communauté réformée.

Az Erdélyi Református Egyházkerület gyülekezeteire vonatkozó 17–18. századi levéltári források kiadása 2005-től a fennmaradt korabeli tárgyak bemutatásával bővült ki.¹ Ez a körülmény kiváló lehetőség az egyházközségek tulajdonában lévő, néhol feledésbe merült, használaton kívül rekedt textíliák feltérképezésére is. A kutatás kiterjed a források és a fennmaradt emléktanyag összevetésére is, ami a tárgyak újfajta megközelítését teszi lehetővé: sor kerül a textíliák gyülekezetben betöltött szerepének vizsgálatára, és az ennek függvényében kialakult megnevezéseik, jellemzőik meghatározására is. Jelen tanulmány a történelmi Küküllői Református Egyházmegye 1676-ban induló vegyes protokollumában szereplő, a gyülekezetek 1676-os jövedelem- és vagyonösszeírásainak² textíliákra vonatkozó adatait szeretné értelmezni. Ez az összeírás az egyik legkorábbi ilyen jellegű adat-együttes és egyben az egyik legteljesebb is, így segítségével megpróbálhatjuk felvázolni a korabeli gyülekezetek textil-állományának főbb jellemzőit.

A proventus et bona ecclesiae címet 42 gyülekezet (Balavásár, Bernád, Bethlenszentmiklós, Boldogfalva, Bonyha, Búzásbesenyő, Csávás, Dányán, Désfalva, Egrestő, Ebesfalva/Erzsébetváros, Gógán, Gógánváralja, Harangláb, Héderfája, Kerelő, Kerelőszentpál, Kiskend, Kóród, Kutyfalva, Kóródszentmárton, Küküllőalmás, Küküllőpócsfalva, Küküllőszéplak, Küküllővár, Magyardellő, Magyarherepe, Magyarkirályfalva, Ma-

¹ A klenódiomok katalogizálását Kovács Mária-Márta, a textíliák összeírását Horváth Iringó végzi.

² A Küküllői Református Egyházmegye levéltára az Erdélyi Református Egyházkerületi Levéltárban. Protokollumok I/2. Vegyes protokollum 1676–1713. (A továbbiakban: KükEhmLvt prot. I/2.)

gyarsülye, Marosbogát, Maroscsapó, Marosdátos, Marosugra, Mezőbodon, Mikefalva, Nagykend, Nagymedvés, Nagyteremi, Radnót, Sövényfalva, Szőkefalva, Vámosgálfalva) esetben írták le, ám maga az összeírás csak 39 egyházközségben (Bethlenszentmiklós, Kerelő, Kutyfalva javainak összeírása elmaradt) készült el. Ezek a felsorolások, három kivétellel (Szőkefalva – 1673, Magyarsülye – 1677, Nagyteremi – 1681³), ténylegesen is az 1676-os esztendőben készültek. Általában egyszerre, ám különválasztva jegyezték le az anya- és leányegyházak jövedelmét és javait (Balavásár és Egreztő, Bonyha és Bernád, Gógán és Gógánváralja, Harangláb és Désfalva, Héderfája és Mikefalva, Kóródszentmárton és Kóród, Nagykend és Kiskend), kivételt képez az az eset, amikor az egyes filiákat (Kerelő, Küküllőpócsfalva, Magyardellő) külön vizitálták, és egyetlen esetet ismerünk (Bonyha és Bernád), amikor ezeket nem választották külön. Mivel néhány egyházközség (Boldogfalva, Désfalva, Harangláb, Kiskend, Marosdátos, Marosugra) inventáriumában nem találunk textíliákra vonatkozó adatot, Magyardellőn pedig semmiféle úrasztali eszköz nem volt, mindössze 29 gyülekezet (Balavásár, Bonyha, Búzásbesenyő, Csávás, Dányán, Egreztő, Ebesfalva/Erzsébetváros, Gógán, Gógánváralja, Héderfája, Kerelőszentpál, Kóródszentmárton, Küküllőalmás, Küküllőpócsfalva, Küküllőszéplak, Küküllővár, Magyarherepe, Magyar királyfalva, Magyarsülye (1677), Marosbogát, Maroscsapó, Mezőbodon, Mikefalva, Nagykend, Nagymedvés, Radnót, Sövényfalva, Szőkefalva [1673], Vámosgálfalva) tárgyait tudjuk bemutatni.

Az 1676-ban elkészült latin nyelvű összeírás kiválóan tükrözi a korabeli Küküllői Református Egyházmegye gyülekezeteinek anyagi állapotát. A földek és épületek mellett jegyzékbe vették a harangokat, klenódiумokat és a textíliákat is. Az ingatlanok és ingóságok sorrendje többnyire következetes, ám e két kategórián belül teljesen rendszertelenül emlitenek bizonyos tárgycsoportokat. Észrevehető az is, hogy a tárgyak megnevezésére a latin nyelv különböző kifejezéseit használták, erre a tudatosságra alapozunk a korabeli textil-anyag meghatározásában is. Noha a leltározást végző személyeknek a tárgyak egymástól való megkülönböztetése vagy a leírás alapján történő esetleges felismerhetősége volt a céljuk, sajnos a néhány szavas leírások inkább csak számszerű adatokat jelentenek számunkra. Arra viszont már alkalmasak, hogy a mennyiség mellett némi fogalmat alkothassunk arról, hogy elődeink hányféle textíliát használtak templomaik díszítésére és az istentiszteleti szolgálatok alatt. Kialakításukról csak szórványos adataink vannak, az emlékmennyiséggel csak ritka esetben vethetők össze.

Az 1676-os conscriptio teljes mértékben latin nyelvű, így a textíliákra vonatkozó kifejezések nem különülnek el egyértelműen. (Ugyanezen egyházmegye későbbi, a 18. század első feléből származó két magyar nyelvű összeírása következetesen különít el abroszt, keszkenőt, kendőt, szőnyeget és takarót.) Összeírásunk a mappa, sudarium, linteum és tapes/tapetum kifejezésekkel nevezi meg a ruhaneműket. Ezen magyar megfelelőit a következőképpen lehet megadni: A mappa és tapes/tapetum latin szavak használata nagyjából következetes, legtöbb esetben az előbbi egyértelműen abroszt, az utóbbi szőnyeget jelöl. Ugyanakkor úgy tűnik, hogy a sudarium és linteum egyaránt lehet keszkenő és kendő is. Támpontot nyújt néha, hogy feljegyzik, mire használták, és ez alapján sikerülhet a különböző tárgy típusokat elkülöníteni. Egyéb kifejezésekkel is találkozunk, mint például tela, mantilia vagy mensale, ám ezeket csupán egy-két esetben használják, ezért pontos meghatározásukra nincs mód.

³ Ez utóbbi már más jellegű, ezért a tanulmányban nem szerepel.

Mappat, azaz abroszt csaknem valamennyi gyülekezet esetében említenek, ami azal magyarázható, hogy az úrvacsora kiszolgáltatásának egyik elengedhetetlen kelléke volt. Hasonlóképpen a keszkenők is, ám a kétféle kifejezés – sudarium és linteum – alkalmazása bizonytalanná teszi ezt a kijelentést. Több gyülekezetben két-három abroszt is említenek, így számuk a 28 eklézsiában 49-re rúg (Balavásár, Bonyha, Búzásbesenyő, Csávás, Dányán, Egrestő, Ebesfalva/Erzsébetváros, Gógán, Gógánváralja, Héderfája, Kerelőszentpál, Kóródszentmárton, Küküllőalmás, Küküllőpócsfalva, Küküllőszéplak, Küküllővár, Magyarherepe, Magyarkirályfalva, Magyarsülye, Marosbogát, Maroscsapó, Mikefalva, Nagykend, Nagymedvés, Radnót, Sövényfalva, Szőkefalva, Vámosgálfalva). Egyetlen abroszt 10 gyülekezetnél említenek (Balavásár, Bonyha, Csávás, Héderfája, Kóródszentmárton, Küküllőpócsfalva, Küküllőszéplak, Küküllővár, Magyarherepe, Szőkefalva), és 11 egyházközség rendelkezett két abrosszal (Búzásbesenyő, Egrestő, Gógán, Kerelőszentpál, Magyarsülye, Maroscsapó, Nagykend, Nagymedvés, Radnót, Sövényfalva, Vámosgálfalva). Négy gyülekezetnek volt három-három abrosza (Dányán, Gógánváralja, Marosbogát, Mikefalva), és egyetlen helyet ismerünk (Küküllőalmás), ahol öt darab volt. Anyaghasználatukra vonatkozóan csak néhány utalás áll rendelkezésünkre, miszerint leggyakrabban gyolcsból⁴ – nyolc gyülekezet (Búzásbesenyő, Csávás, Ebesfalva/Erzsébetváros, Küküllőpócsfalva, Küküllővár, Magyarherepe, Mikefalva, Nagykend) 10 abrosza – vagy lenvászonból⁵ – két gyülekezet (Dányán, Szőkefalva) négy abrosza – készültek. Díszítésükhöz használt anyagok közül mindössze a selymfonalat⁶ említik és azt is csupán két abrosz esetében (Bonyha, Nagykend). Ennek ellenére, egyéb korabeli források és a fennmaradt emlékek alapján feltételezhetjük, hogy a hímzett abroszok díszítőanyaga javarészt a selyem volt. A források nem térnek ki részletesen az alkalmazott technikákra, ezért a hímzés fogalma⁷ fedheti például a recével készült darabokat is. Az 1676-os összeíráskor öt gyülekezet (Bonyha, Magyarkirályfalva, Mikefalva, Nagykend, Radnót) hét abroszát illették ezzel a kifejezéssel. Két esetben (Egrestő, Sövényfalva) a technikai jellemzők helyett mindössze választékos, vagy sokféle munkát⁸ említenek. Használatukra vonatkozó adatokkal is találkozunk – öt gyülekezet (Búzásbesenyő, Magyarkirályfalva, Magyarsülye, Marosbogát, Mikefalva) kilenc abrosza esetében –, miszerint az abroszok egy része folyamatosan az úrasztalát borította, míg a többit csupán úrvacsoraosztáskor használták.

A többnyire szűkszavú felsorolások között 11 gyülekezet (Búzásbesenyő, Bonyha, Egrestő, Magyarkirályfalva, Magyarsülye, Marosbogát, Mikefalva, Nagykend, Radnót, Sövényfalva, Szőkefalva) javainak leírása bővebb, most ezeket ismertetjük részletesebben.

Búzásbesenyő két abrosza közül az egyikről annyit tudunk, hogy gyolcsból készült,⁹ a másikat a templombéli asztalra terítették.¹⁰ Marosbogát mindhárom abrosza esetében feljegyezték, hogy mire használták őket, egyiket a szent jegyek kiosztásakor használták, a másik a templombeli asztalon állt. A harmadikról azt is feljegyezték, hogy egy keményebb posztódarabbal együtt a szószék mellvédjét takarta.¹¹ Természetesen, hímzett

⁴ Az összeírásokban: sindoneus, -a, -um.

⁵ Az összeírásokban: lineus, -a, -um.

⁶ Az összeírásokban: sericum.

⁷ Az összeírásokban: compingo, acupingo.

⁸ A forrásokban: operis elegantissimi, operis variegata [!].

⁹ Mappa sindonea. (KükEhmLvt prot. I/2. 32.)

¹⁰ Mappa mensae in templo instrata. (KükEhmLvt prot. I/2. 32.)

¹¹ Tres mappae, una sacrae coenae administrationi destinata. Altera mensae in templo. Tertia una cum frusto rigidis panni suggestui. (KükEhmLvt prot. I/2. 39.)

abroszokat is szántak az úrasztalára, amint ezt a magyarkirályfalvi felsorolásban olvashatjuk.¹² A díszesebb kialakítású tárgyakkal inkább úrvacsoraosztáskor terítették le az asztalt, Mikefalván három darab gyolcsból készült, úrvacsoraosztáskor használt, mesterien hímzett szép abroszt írtak össze.¹³ Ugyancsak mesterien készült hímzést említenek Nyagykend abroszai között, amelynek négy sarkát díszítette fekete selyemmel készült minta, adományozója nemesasszony, Dégi Balázs hitvese volt.¹⁴ Kialakításában némi eltérést mutat a bonyhai patyolat alapú abrosz, amelynek oldalai mentén hullámvonalas hímzés haladt.¹⁵ Ennek további érdekessége, hogy megegyezhet azzal a tárggyal, amelyet az 1681-es összeírásban nemes Kállai Sámuel adományaként jelölnek.¹⁶ Az eredetileg a Kemény Simon Alia Máriával kötött házasságára készült tárgy¹⁷ napjainkban is a gyülekezet tulajdonában található. Még egyetlen szőkefalvi, lenből készült abrosznak ismerjük adományozóját, Kósa Kata személyében.¹⁸ Róla nem tudunk egyebet, minthogy annak a családnak lehetett tagja, amelynek férfiai közül Kósa Bálintot 1699-ben,¹⁹ Kósa Ferencet pedig 1715 és 1741 között említik, mint a gyülekezet elöljáróit.²⁰ Radnót két abrosza közül az egyiket kék fonallal díszítettéként írták le.²¹ Feltehetően, hogy leírásával az 1714-es²² és 1749-es²³ összeírásokban is találkozunk.²⁴ Zavarosabb az a két leírás, amellyel Sövényfalva és Egrestő abroszait jellemezték. Sövényfalva két abroszáról azt tudhatjuk meg, hogy sokféle munkával, azaz technikával készültek.²⁵ Az egyik egrestői textíliát mindössze választékos kialakítású finom lenvászonból készült abrosznak nevezik.²⁶

A linteum a kortárs litterátor Pápai Páriz Ferenc szótára szerint lenruhát, gyolcsból vagy vászonból készült kendőt, törölruhát, keszkenőt jelent, a sudarium pedig izzadságot törölő keszkenőt, arctörölőt.²⁷ A latin és magyar nyelvű szavak értelemben egyaránt közel állnak egymáshoz, ezzel is magyarázható az 1676-os összeírásban szereplő két fogalom

¹² Mappa mensae Domini destinata acupicta. (KükEhmLvt prot. I/2. 46.)

¹³ Mappae sindoneae tres pulcherrimae, mensae coenae dominicae destinatum affabre acupictum. (KükEhmLvt prot. I/2. 23.)

¹⁴ Mappa altera syndonea affabre acupicta in quatuor angulis nigro serico, a generosa domina conjuge Basilii Degi oblata. (KükEhmLvt prot. I/2. 29.)

¹⁵ Mappa infula affabre compicta ora circumquaque serico convoluta. (KükEhmLvt prot. I/2. 20.)

¹⁶ *A történelmi kükküllői református egyházmegye egyházközségeinek történeti katasztere.* Összeállította, sajtó alá rendezte, bevezető tanulmánnyal, jegyzetekkel és mutatókkal közléteszi Buzogány Dezső, Ósz Sándor Előd, Tóth Levente. Kolozsvár 2008, 173.

¹⁷ Horváth Iringó: A kükküllői egyházmegye régi textíliáiról. In: *A történelmi kükküllői református egyházmegye egyházközségeinek történeti katasztere. I. 1648–1800.* Ádamos–Dányán. Összeállította, sajtó alá rendezte, bevezető tanulmánnyal, jegyzetekkel és mutatókkal közléteszi Buzogány Dezső, Ósz Sándor Előd, Tóth Levente. Tanulmányokkal kiegészítette Horváth Iringó, Kovács Márta Mária, Sipos Dávid. Kolozsvár 2008, 515–517, 532. (a továbbiakban HORVÁTH 2008.); valamint Horváth Iringó: Két 17. századi textília összefonódó történeti vonatkozásai. In: *Liber Discipulorum. Tanulmányok Kovács András 65. születésnapjára.* Erdélyi-Múzeum Egyesület – Entz Géza Művelődéstörténeti Alapítvány, Kolozsvár 2011, 139–147.

¹⁸ Mappa linea a Catharina Kósa collata. (KükEhmLvt prot. I/2. 49.)

¹⁹ KükEhmLvt prot. I/2. 286.

²⁰ Uo. II/2. 21., 38., 63.; KükEhmLvt prot. II/3. 4., 242., 288.

²¹ Mappae duae, quarum una filo colore caeruleo contexta. (KükEhmLvt prot. I/2. 36.)

²² KükEhmLvt Conscr. 1714. 57–58.

²³ Uo. 1749. 104–106.

²⁴ Az harmadik kékes vászonabrosz. (KükEhmLvt Conscr. 1714. 58.; KükEhmLvt Conscr. 1749. 105.)

²⁵ Duae mappae operis variegatae [!]. (KükEhmLvt prot. I/2. 8.)

²⁶ Mappa operis elegantissimi lino tenuissimo constans. (KükEhmLvt prot. I/2. 28.)

²⁷ Pápai Páriz 1801.

vegyes használata. Elkülönítésüket csupán az indokolná, hogy a későbbi conscriptiókban már teljesen elhatárolják őket egymástól, azaz a kendő szinte kivétel nélkül csak éneklőszéktakarót jelent, míg a keszkenőt az úrvacsoraosztáskor használt textíliára értik. Az összeírásban 14 gyülekezet (Balavásár, Bonyha, Búzásbesenyő, Egrestő, Kerelőszentpál, Kóródszentmárton, Küküllőszéplak, Magyarsülye, Marosbogát, Maroscsapó, Mezőbodon, Mikefalva, Nagykend, Radnót) javai közt 19 linteum, és 17 egyházközségben (Csávás, Dányán, Ebesfalva/Erzsébetváros, Gógán, Gógánváralja, Héderfája, Kóródszentmárton, Küküllőalmás, Küküllőpócsfalva, Küküllőszéplak, Küküllővár, Magyar királyfalva, Mikefalva, Radnót, Sövényfalva, Vámosgálfalva) 27 sudarium szerepel. Megfigyelhetjük, hogy mindössze két gyülekezet (Mikefalva, Radnót) esetében fordul elő mindkét kifejezés és még két ekléziában (Kóródszentmárton, Küküllőszéplak) használták a vagy²⁸ kötőszót, miszerint mindkettővel illethették volna az ottani textíliákat. Éppen ezért, jelen tanulmányban e két fogalmat nem különítjük el egymástól, kendőnek, azaz éneklőszéktakarónak csupán azt tekintjük, amelyről feljegyezték, hogy a pulpitushoz tartozik. Az összes többit a keszkenőkhöz, azaz az úrvacsorai jegyeket borító textíliákhoz soroljuk. Ilyen értelemben 27 gyülekezet 43 textíliáját soroljuk ebbe a vegyes csoportba. Ezek közül 16 esetben – 6 linteum (Balavásár, Búzásbesenyő, Magyarsülye, Marosbogát, Mezőbodon, Radnót) és 10 sudarium (Csávás, Dányán, Ebesfalva/Erzsébetváros, Gógán, Gógánváralja, Küküllőpócsfalva, Magyar királyfalva, Mikefalva, Sövényfalva) – jegyezték fel, hogy az éneklő pulpitushoz tartozik, tehát egyértelműen kendőről van szó. Csupán négy gyülekezet (Küküllőalmás, Csávás, Radnót, Gógánváralja) hat tárgya után írták azt, hogy úrvacsoraosztáskor használják, azaz biztos, hogy keszkenőről beszélhetünk. Azt is megfigyelhetjük, hogy mindössze a sudarium kifejezéssel megnevezett tárgyak esetében találkozunk arra való utalással, hogy az úrvacsorai kellékek közé tartoztak. Érdekes adatnak számít, hogy a gógáni szószéket díszítő textíliát is a sudarium kifejezéssel jelölték,²⁹ ugyanis általában ezeket takarók vagy szőnyegek borították.

Az összeírásban említett 19 kendőről³⁰ kevés adatot közölnek. Kilenc gyülekezetnek (Balavásár, Bonyha, Kerelőszentpál, Küküllőszéplak, Magyarsülye, Marosbogát, Mezőbodon, Nagykend, Radnót) csupán egy-egy kendője volt, míg öt gyülekezetben (Búzásbesenyő, Egrestő, Kóródszentmárton, Maroscsapó, Mikefalva) említenek két-két darabot. Négy gyülekezet (Búzásbesenyő, Kerelőszentpál, Küküllőszéplak, Maroscsapó) egy-egy tárgyára vonatkozóan jegyezték meg, hogy alapanyaga a gyolcs volt, és két gyülekezetnél (Bonyha, Egrestő) található három darabról tudjuk, hogy lenfonalból készült. Egyetlen kendőről (Maroscsapó) jegyezték fel, hogy selyemből volt. Két tárgyról (Maroscsapó, Küküllőszéplak) jegyezték fel, hogy hímzett, egyről (Bonyha), hogy varrt díszítéssel látták el. A díszítés anyagát két kendőnél (Bonyha, Küküllőszéplak) jegyezték le, amely ezüst és arany fémszál volt. Csupán erről a néhány tárgyról sejtethetjük, hogyan is nézett ki. A bonyhai kendő³¹ lenfonalból szőtt alapjára ezüst és arany skófiummal varrtak.³¹ Segítségünkre szolgál, hogy 1681-ben a bonyhai gyülekezet javairól tételes, részletező jellegű lajstrom³² készült, amely alapján megállapíthatjuk, hogy tulajdonképpen egy aranyozott skófiummal hímzett, nyolc virágtővel díszített keszke-

²⁸ A forrásokban: sive.

²⁹ Sudaria de pulpito pendentia et suggesto. (KükEhmLvt prot. I/2. 16.)

³⁰ A követhetőség érdekében a kendő kifejezést továbbra is a linteum megfelelőjeként, a keszkenőt pedig a sudarium magyar fordításaként használjuk.

³¹ Linteum lineum mitra argentea et aurea consutum. (KükEhmLvt prot. I/2. 20.)

³² KükLvt–Prot 1676–1713. 94–94a.

nőről van szó.³³ Még pontosabban fogalmaz az 1714-es összeírás,³⁴ miszerint a keszkenő anyaga gyolcs, amelynek nyolc különálló virágtövet ezüst és arany skóffummal hímezték.³⁵ A keszkenő ma is a gyülekezet tulajdonában van.³⁶ A küküllőszéplaki textíliát, kendőt vagy keszkenőt gyolcs alapra készült arany színű hímzés díszítette.³⁷ Hasonló kialakítású lehetett Maroscsapó másodikként említett kendője is.³⁸ Egrestő két lenfonalból készült kendőjéről azt jegyezték föl, hogy már régiek.³⁹

Keszkenőből 27-et számoltak össze, kilenc gyülekezetben (Ebesfalva/Erzsébetváros, Küküllőalmás, Küküllőpócsfalva, Küküllőszéplak, Magyar királyfalva, Mikefalva, Sövényfalva, Szőkefalva Vámosgálfalva) egyetlen darabot találtak, öt ekléziában (Gógán, Gógánváralja, Héderfája, Kóródszentmárton, Küküllővár) kettőt, háromban (Csávás, Dányán, Radnót) pedig három-három ilyen jellegű tárgy volt. Alapanyagra vonatkozóan csupán két gyülekezet (Küküllővár, Mikefalva) egy-egy tárgyánál jegyezték fel, hogy lenfonalból készült, és egyszer (Héderfája) említik a selymet. Díszítőanyagok között egy alkalommal (Küküllővár) vegyesen használtak selyemfonalat és fémszálat, két esetben (Héderfája, Radnót) csupán fémszálat említenek. Három gyülekezet (Héderfája, Radnót, Szőkefalva) négy keszkenőjét nevezik hímeztnek, egyet (Küküllővár) pedig varrottak. Küküllővár egyik keszkenőjét aranszállal és selyemfonallal varrták.⁴⁰ Héderfája keszkenőinek egyike perzsa-török selyemből készült,⁴¹ a másikat nemes Daczó János úr hitvese, Fekete Anna asszony adományozta,⁴² amelyet mesterien készített aranyhímzés díszített.⁴³ Elképzelhető, hogy az 1714-es összeírásakor,⁴⁴ a fehér és veres csikos selyem keszkenő azonos lehet a perzsa-törökként megnevezett darabbal.⁴⁵ A radnóti conscriptioiban három, úrvacsoraosztáskor használt keszkenő szerepel. Ezek közül kettőt arannyal hímezték, adományozójuk nemes Gyulai Tamás úr volt.⁴⁶ Egyikük lehet az 1714-es lajstromban⁴⁷ szereplő, két végén három-három, aranszállal hímezt, virágtő motívumos gyolcs keszkenő.⁴⁸

A latin nyelvben is szinonima *tapes* vagy *tapetum* szőnyeget, kárpitot jelent.⁴⁹ Az 1676-os összeírásban 14 gyülekezetben (Balavásár, Ebesfalva/Erzsébetváros, Gógánváralja, Héderfája, Kerelőszentpál, Küküllőpócsfalva, Küküllővár, Magyar királyfalva, Magyarsülye, Maroscsapó, Mezőbodon, Mikefalva, Szőkefalva, Vámosgálfalva) összesen 16

³³ Egy szkófiomos, arany keszkenő, nyolcágú. (KükLvt–Prot 1676–1713. 94a.)

³⁴ Kük–Lvt. Conscr. 1714. 26–29.

³⁵ Edgyik nyolc ággal fejér és sárga szkóffummal varrott patyolat keszkenő. (Kük–Lvt. Conscr. 1714. 27.)

³⁶ Részletes ismertetését ld.: HORVÁTH 2008. 517–518, 543.

³⁷ *Linteum sive sudarium sindoneum auro acupictum.* (KükEhmLvt prot. I/2. 23.)

³⁸ *Lintea duo, [...] alterum syndonium acupictum.* (KükEhmLvt prot. I/2. 35.)

³⁹ *Lintea duo linea iam veteras [...]centia.* (KükEhmLvt prot. I/2. 28.)

⁴⁰ [...] *sudaria duo. Unum auro et serico consutum.* (KükEhmLvt prot. I/2. 7.)

⁴¹ *Sudaria, unum persico turcicum sericum.* (KükEhmLvt prot. I/2. 22.)

⁴² Az ő támogatásával épült fel a parókia Héderfáján. 1688-ban recemintás abroszt adományozott a mikefalvi gyülekezetnek. (KükEhmLvt prot. I/2. 21–22.)

⁴³ *Sudarium a generosa domina Anna Fekete, consorte generosi domini Johannis Daczó collatum auro affabre acupictum.* (KükEhmLvt prot. I/2. 22.)

⁴⁴ KükEhmLvt Conscr. 1714. 34.

⁴⁵ A harmadik selyem keszkenő, fejez és veress lineak vadnak benne. (KükEhmLvt Conscr. 1714. 34.)

⁴⁶ *Sudarium et aliud Coenae Dominicanae inserviens totum auro depictum, a generoso domino Thoma Gyulai collatum.* (KükEhmLvt prot. I/2. 36.)

⁴⁷ KükEhmLvt Conscr. 1714. 57–58.

⁴⁸ Az első patyolat, a két végén arannyal gazdagon varrott hat ágak vadnak. (KükEhmLvt Conscr. 1714. 58.)

⁴⁹ Az egyszerűség kedvéért tanulmányunkban a *tapes* megfelelőjének a szőnyeg, míg a *tapetum*nak a kárpit kifejezést választottuk.

darabot említenek. Általában eklézsiánként egyetlen ilyen tárgyról olvashatunk, mindössze két gyülekezetben (Küküllővár, Mikefalva) írtak össze kettőt-kettőt. A szőnyegekre, kárpitokra vonatkozó kifejezések hasonló arányban fordulnak elő, kilenc gyülekezet (Balavásár, Gógánváralja, Héderfája, Kerelőszentpál, Küküllőpócsfalva, Küküllővár, Magyarsülye, Mikefalva, Vámosgálfalva) kilenc textíliájánál jegyezték szőnyeget és hét gyülekezet (Ebesfalva/Erzsébetváros, Küküllővár, Magyar királyfalva, Maroscsapó, Mezőbodon, Mikefalva, Szőkefalva) hét tárgyának a meghatározásánál szerepel a kárpit szó. A két hasonló tárggyal rendelkező gyülekezeteknél mindkét forma megjelenik, és mindkét esetben a kárpit után megjegyezték, hogy a szószeiken áll. Ennek ellenére, a két fogalom nem különíthető el egymástól, ugyanis más településen a szőnyeg után írtak ugyanezt. Mégis elgondolkodtató, hogy a szószekekhez kapcsolódóan négy gyülekezetben (Küküllővár, Magyar királyfalva, Mezőbodon, Mikefalva) említik a kárpitot és csupán kétszer (Ebesfalva/Erzsébetváros, Gógánváralja) a szőnyeget. Két gyülekezetnél (Küküllővár, Magyarsülye) találunk említést arra vonatkozóan, hogy az úrasztalát szőnyeg borította, és csak egy alkalommal (Mezőbodon) nevezték az ott található textíliát kárpitnak. Sajnos, ezen tárgyak kialakítására nézve az összeírások nem szolgálnak adattal. Jellemzőiket olyan melléknevekbe sűrítik, mint török,⁵⁰ perzsa,⁵¹ székely⁵² vagy kettős⁵³, azaz két darabból összevarrt szőnyegek.⁵⁴ A török és perzsa jelzők csomózott technikára utalnak, míg a székely szőnyegek geometrikus mintázatú kilim típusú textíliák voltak.⁵⁵ A szőnyegek között egyetlen gyülekezetnél (Mikefalva) használták a török jelzőt, egyszer (Héderfája) a perzsát és négyszer (Balavásár, Gógánváralja, Kerelőszentpál, Küküllőpócsfalva) jegyezték székely szőnyeget. A kárpitok közül ugyancsak egy volt török (Szőkefalva), három székely (Magyar királyfalva, Mezőbodon, Mikefalva) és egyet kettősnek (Maroscsapó) jelöltek. Adományozóik közül mindössze egyet említenek, Szőkefalván, nemes Szentmiklósi Zsigmond⁵⁶ úr nevét, aki török szőnyeget adományozott a gyülekezetnek.⁵⁷

Az 1676-os conscriptio textíliákra vonatkozó szövegrészletei között néhány ritkábban előforduló kifejezéssel is találkozunk, mint például a mensale, mantilia. Előbbi a mappa, utóbbi a linteum/sudarium szinonimáiként értelmezhető. Ugyanakkor felmerül annak is a lehetősége, hogy más jellegű textíliákat jelöltek, mint például úrasztal takaró és (törlő)kendő[?]. Asztaltakaróként négy gyülekezet hat tárgyát nevezik meg (Csávás, Héderfája, Magyar királyfalva, Vámosgálfalva). A magyar királyfalvi textília mellé azt jegyezték, hogy a templomi asztalra szokás teríteni,⁵⁸ a héderfájai posztóból készült,⁵⁹ Csáváson három, lenfonalból készült darab volt.⁶⁰ A vámosgálfalvi bejegyzés alapján gyapjúból készült takaróra gondolhatunk.⁶¹ A mantilia kifejezéssel mindössze

⁵⁰ Az összeírásokban: turcicus, -a, -um.

⁵¹ Az összeírásokban: persicus, -a, -um.

⁵² Az összeírásokban: siculicus, -a, -um.

⁵³ Az összeírásokban: duplicatus, -a, -um.

⁵⁴ Takács Béla: *Református templomaink úrasztali terítői*. Református Zsinati Iroda Sajtóosztálya, Budapest 1983, 125.

⁵⁵ A 18. századi összeírásokban többször kilim elnevezéssel is találkozunk.

⁵⁶ 1689-ben a gyülekezet előljárójaként ismert. (KükEhmLvt prot. I/2. 156.)

⁵⁷ Tapetum turcicum a generoso domino Sigismundo Sz[ent]Miklósi collatum. (KükEhmLvt prot. I/2. 49.)

⁵⁸ Mensale quoddam mensae in templo adiacere solitum. (KükEhmLvt prot. I/2. 47.)

⁵⁹ Mensale ex panno. (KükEhmLvt prot. I/2. 22.)

⁶⁰ [...] et mensalia linea tria. (KükEhmLvt prot. I/2. 12.)

⁶¹ Mensale laninum. (KükEhmLvt prot. I/2. 10.)

két gyülekezet (Magyarherepe, Szőkefalva) öt textíliáját illették. Egyet abroszt követően, a másik négyet pedig éneklőszékhez kapcsolódóan említettek. Anyagaikként Magyarherepén gyolcsot,⁶² a szőkefalvi összeírásban pedig gyolcsot és vásznat jelöltek meg.⁶³ Három gyülekezetben (Balavásár, Csávás, Héderfája) tárgymegnevezés helyett mindössze anyagnevekkel találkozunk. Balavásár szószékén megfeketedett szövet függött,⁶⁴ míg a csávási szószékhez három rőf gyolcs tartozott.⁶⁵

Az 1676-os conscriptio a második legkorábbról fennmaradt, nagyobb területet is átfogó, egységes leltár az Erdélyi Református Egyházkerület levéltári forrásanyagában. Segítségével átfogó képet alkothatunk a történelmi Küküllői Református Egyházmegye korabeli textil-állományáról, megtudhatjuk, milyen típusú tárgyakkal rendelkeztek a gyülekezetek a 17. század második felében. Tanulmányunkban próbáltuk hangsúlyozni, hogy az összeírást végzők következetességének köszönhetően meghatározhatóak a különféle tárgycsoportok, az ezek megnevezésére használt fogalmak, továbbá fontos adatokat közölnek a sokféle egyházi textília használatára is. A csaknem 300 említett textília között legnagyobb számban (49 darab) abroszokkal, azaz mappával találkozunk, amelyeket egyrészt az úrasztal díszítésére, másrészt az úrvacsorai liturgia alkalmával használtak. Csaknem ugyanennyi (44 darab) a keszkenőként, azaz sudariumként és kendőként, azaz linteumként megnevezett textíliák száma, ám az összeírásból az is kitűnik, hogy ezek tulajdonképpen két külön tárgycsoportra vonatkoznak, noha a conscriptiot vegyes szóhasználat jellemzi. Ezért nem a kifejezés használata, hanem a mellé jegyzett információ, miszerint az éneklőszékhez tartozott, különíti el a kendők, azaz az éneklőszéktakarók csoportját az úrvacsoraosztáskor használt keszkenőktől. 1676-ban nagyobb számban (16 darab) még szőnyeget írnak össze, amelyekről egyértelműen kiderül, hogy a szószék és a úrasztal állandó letakarását szolgálták. Ezek alapján képet alkothatunk a korabeli templombelsőkről is, miszerint a fontosabb helyszíneket, bútordarabokat textíliákkal ékesítették. Az úrasztalát, lehetőség szerint, szőnyeggel vagy egyszerűbb kialakítású lenvászon abrosszal takarták le, az éneklőszéken kendő vagy keszkenő állt, míg a szószéken leggyakrabban valamilyen szőnyeg függött. Az úrvacsorai liturgia eszközei pedig a díszesebb kialakítású abroszok és keszkenők vagy kendők voltak. Az összeírás további jelentősége, hogy fontos utalásokat tartalmaz a korabeli textíliák anyaghasználatára, kialakítására vonatkozóan is. Egyértelműen kijelenthetjük, hogy a református gyülekezetek 17. század második felének textilanyagában legnagyobb számban a len- és pamutvászon alapú hímzések vannak jelen, amelyek díszítőanyaga a selymfonal és/vagy a fémszál. Ezek mellett szőnyegek használatával találkozunk, amelyek egyaránt készültek csomózott vagy szőtt technikai eljárásokkal. Sajnos, a sematikus leírások miatt nagyon nehéz a tárgyak azonosítása, ezért mindössze néhány darabot sikerült összehasonlítani a későbbi leírásokkal és a napjainkig fennmaradt emlékeanyaggal. Ahol részletező leírással találkozunk, fény derül arra, hogy ezek a tárgyak drága anyagok felhasználásával, művészi gonddal készültek. Így elmondhatjuk, hogy a textíliák református gyülekezeteink múltbeli örökségének ugyanolyan szerves részét képezik, mint az épületek, a berendezési tárgyak, vagy éppen a klenódiумok és az iratok.

⁶² Mappa et mantile sindonea. (KükEhmLvt prot. I/2. 40.)

⁶³ Mantilia duo pro pulpitu, aliud ex sindone, aliud vero ex tela. (KükEhmLvt prot. I/2. 49.)

⁶⁴ De suggesto pendens tela denigrata. (KükEhmLvt prot. I/2. 27.)

⁶⁵ Sindon trium ulnarum, suggestum obvelans. (KükEhmLvt prot. I/2. 12.)